

STÚDIUM

Fodor János

Egy amerikai út tapasztalatai – Bernády György 1911-es tanulmányútja

Ez a tanulmány egy politikai életpálya meghatározó szakaszát kívánja bemutatni. A dualizmuskori Marosvásárhely és Erdély egyik meghatározó politikusa Bernády György, volt országgyűlési képviselő, polgármester, későbbi főispán és miniszteri biztos 1911-ben az Amerikai Egyesült Államokba utazott. Tanulmányútja célját tekintve nem nevezhető különlegesnek, ugyanis hazatértét követően nem sikerült, legalább másfél évtizedig, a tervezett földgáz magáncélra való felhasználásának a bevezetését elérnie. Azonban útja mégis sok szempontból érdekesnek tekinthető, ugyanis eddig nem ismert és mindeddig feldolgozatlan naplót vezetett erről, amelyben a technikai számadatok mellett számos tapasztalatát leírta. Ennek köszönhetően többnyire rekonstruálhatók útjának különböző célpontjai és tágabb értelemben ennek hatása a további életpályájára, amely akár önmagában is egy izgalmas társadalomtörténeti forrásként kezelhető. Utazása a szigorúan vett tanulmányút mellett kirándulásként és megbizásként is szolgált. E tanulmány keretei között útjának előzményeit, továbbá annak hatását vizsgálom a további életpályájára és személyiség fejlődésére. Az út önmagában megfelelő eszköznek bizonyult a kapcsolatépítéshez, továbbá a politikai előmenetelhez is. Külön érdekesség, hogy Bernády amerikai útja által szerzett presztízse jóval túlélte a politikai rendszerváltások okozta válságokat, illetőleg minden impériumban megtalálta vele a megfelelő kontextust. Összehasonlításképpen két másik meghatározó személyiség, Apponyi Albert és Apáthy István hasonló időszakban történő amerikai utazásairól származó visszaemlékezéseit is feldolgoztam, ugyanis egy-egy ilyen út egyrészt különböző tapasztalatokat eredményez, olykor mégis hasonló benyomásokat vált ki egy-egy politikusban, hasonlóképpen határozva meg politikusi életpályájukat is. Nem is beszélve arról, hogy az általam vizsgált esetekben ezek a külön megtett utak keresztezték egymást, mivel ugyanazon helyszi-

nekről írták le különböző, vagy éppen hasonló tapasztalataikat. A tanulmány első nagyobb részében Bernády fiatalkori tanulmányaira fókuszálok, mivel ezáltal értelmezhetőek amerikai útjának (mint egy tanulási folyamatnak a folytatása) azon tapasztalatai, melyek megjelennek a későbbi, impériumváltást követő politikai döntéseiben, nézeteiben. Elemi, középiskolai, valamint egyetemi tanulmányai mellett nagyon röviden fontosnak tartom kiemelni e tanulmány keretei között a szabadkőműves tevékenységének jelentőségét is, mely hozzájárult a későbbi amerikai út megvalósulásához. A tanulmány második részében a konkrét amerikai út leírása következik, és annak összehasonlítása a már említett kortársai tapasztalataival. A tanulmány utolsó, összegző részében az amerikai útnak a további életpálya alakulására gyakorolt hatásait fogalmazom meg, egyben levonva erre vonatkozó következtetéseimet is.

Tanulmányok, politikai előmenetel

Bernády György 1864. április 10-én született, a Szolnok-Doboka vármegyei Bethlen községben (amely ma Beszterce-Naszód megyében található). Származását tekintve Bernády orvosi és gyógyszerészi felmenőkkel rendelkező családból származott, nagyapja Felsőbányán, apja Oláhláposon született, így a rokonsága többnyire e régióra koncentrálódott. Bernády György gyerekkorát a bethleni családi ház és patika környezetében töltötte. Vegyes nemzetiségű szülőfalujában minden bizonnyal találkozott a román nyelvvel, így nem volt az ismeretlen számára, de gyaníthatóan ekkor még nem sajátította el azt. Édesapja a besztercei német tannyelvű evangélikus iskolába íratta, ahol a kis György elvégezte az első négy elemi osztályt, majd az azt követő I–IV. gimnáziumi osztályokat is.¹ Beszterce Bernády szülőfalujától 25 kilométerre eső, többségében szász és román lakosságú város volt. Az egyik legrégebbi erdélyi szász településként tartják számon, lakosainak többsége az 1870-es években is többnyire kereskedelemmel foglalkozott. Édesapjához hasonlóan, iskolai tanulmányai során György is elsajátította a német nyelvet.

A Bernády család 1878 júliusa körül költözött Marosvásárhelyre. A nyilvánvaló gazdasági okok mellett (patikavásárlás, nagyobb piac) a családfő a gyermekei oktatását is szempontnak tartotta a költözéskor. Marosvásárhely már ekkor olyan iskolaközpontnak számított, mely kielégítőnek bizonyult a kisebb gyermekek oktatásához, megkímélte őket az ingázástól. Ezáltal

¹ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (Továbbiakban MNL OL), K 148, 376.d. 1910-11-5857. 174.f.

Bernády és családja végleg búcsút intett gyermekei szülőhelyének. Mindazonáltal Bernády György felnőttkorában is tartotta a kapcsolatot a bethleni rokonsággal. Az első világháború éveiben, marosvásárhelyi főispánként látogatást tett a szülőfalujában.²

Bernády Dániel fiait a nagy múltú Református Kollégiumba íratta be. A nagyenyedi kollégiumhoz képest szerényebb anyagi körülmények között működő marosvásárhelyi Református Kollégium főleg a környékbeli arisztokrácia adományaiból tudta fedezni költségeit, s az erdélyi iskolák sorában tekintélyre tett szert a létrejöttét követő évszázadokban.

A 14 éves Bernády György 1878. szeptember 3-án kezdte meg V. osztályos tanulmányait. Osztálytársai alapvetően a városi és vidéki előkelő polgárság gyermekei voltak. Bernády Györgynek az első két kollégiumi tanévében elsősorban elméleti tantárgyai voltak. Sikeres gimnáziumi eredményei után beiratkozott a kétéves felső, azaz bölcselmi tagozatra. Ez gyakorlatilag a VII–VIII. osztályokat jelentette. Tanulmányi eredményei alapján az első 3-4 tanuló között helyezkedett el, első bölcselmi osztályát kitűnő, másodikat pedig jeles eredménnyel végezte.³ A tanév végén összesen 30-an jelentkeztek az érettségi bizonyítvány megszerzésére. Az előző tanévekhez képest egyre több reálprofilú tantárgy került a tanrendbe, így a mennyiségtan mellett megjelent az ásványtan és vegytan, a növény és természettan, amelyekből Bernády mindig kitűnően teljesített, egyedül az állattanból volt „jó” osztályzata. Összességében a bölcséleti tantárgyak közül történelemből és nyelvekből teljesített a legjobb eredménnyel, az egzakt tudományok közül pedig majdhogynem mindenikből jeles vagy kitűnő osztályzata volt.⁴ VII. osztályzati eredményei alapján a tanárai Bernády erkölcsét dicsérendőnek, fegyelmét ébernek, szorgalmát kitűnőnek találták, míg a következő tanévre az utóbbi kettőből csupán „kellő” minősítést kapott. Ez egyébként az egész osztályára jellemző tendencia is volt. Ilyen szempontból a tanulmányi eredményeihez hasonlóan, szintén a „jó diák” kategóriába tartozott, ugyanis legtöbb osztálytársát fegyelmi és szorgalmi teljesítmény tekintetében a kevés, a csekély, a semmi és a jó között váltakozó értékekkel osztályozták. Bernádynak az említett két felső tanév alatt három-három igazolatlan hiányzása volt, emellett két elmulasztott órát tudott igazolni.

2 *Székely Ellenzék*, 1916. január 18.

3 Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1879–80, valamint 1880–81-es tanévekről.

4 Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Mureș (továbbiakban ANDJ MS), Marosvásárhelyi Református Kollégium Fond, EB, 76.sz. Kimutatások az első és második bölcselmi osztályok eredményeiről. 102, 116.f.

Bernády György marosvásárhelyi tanárai két generációba tartoztak. Az idősebb, régi vágású nemzedékhez tartozott Horváth Gáspár, Koncz József, Göldner Nándor és Bihari Sándor, akik az 1820-as években születtek, legtöbbjük részt vett vagy legalább érintett volt az 1848-as harcokban, amelyek után külföldre menekültek, és nyugati egyetemekre látogatva képezték magukat. További közös vonás a teológia elvégzése volt, amely mellett rendszeresen bölcsészettudományt is hallgattak, de emellett a természettani ismeretek is érdekelték némelyüket.

A felsoroltak közül egyedüli kivétel a marosvásárhelyi származású Göldner Nándor (1821–1897) némettanár volt, aki Nagyenyeden végezte iskoláit, utána pedig tanárként folytatta pályafutását. Ő nem vett részt az 1848-as harcokban. *„Egészen bizonyosnak vehető, hogy vérontások nem terheltek az ő tiszta lelkiismeretét, emberszerető, meleg jó szívét, s bizonyára a szabadságharc leverése után egyike lehetett a legboldogabb embereknek, hogy újra békés polgári pályára juthatott.”*⁵ – írja róla Kelemen Lajos. A marosvásárhelyi iskolai évek alatt végig Bernády németnyelv-tanára volt, akinél szorgosan teljesített. Göldner tanárként nem volt szigorú. Így valószínűsíthető, hogy Bernády német nyelvtudását részben az apai ösztönzésnek, részben pedig a beszercei éveknek is köszönhette.⁶

Koncz József (1829–1906) tantárgyai a latin, a görög és a történelem voltak, melyek közül Bernádyt latin nyelvből tanította. Nagy műveltségű tanárként hatással lehetett Bernády szellemi fejlődésére, a múlt iránt való érdeklődését is felkelthette, mivel iskolai könyvtárvezetői és szervezői tevékenységének gyümölcseként megírta a kollégium történetét, valamint megmentette – számos kéziratos ritkaság mellett – a Bolyai-hagyatékot az utókornak.⁷

Horváth Gáspár (1821–1895) Bernády kollégiumi tanulmányai alatt a kollégium igazgatói teendőit is ellátta. Elsősorban a magyar irodalmat, irodalomtörténetet és latin nyelvet tanította Bernády osztályának, de gazdag életpályájának szellemisége is nagy hatással lehetett a tanulóira. Önkéntesként részt vett az 1848-as forradalomban. Tanulmányait a teológián folytathatta, mivel a harcokban való részvétel miatt eltiltották a jogtudományi kar-

---

5 Kelemen Lajos: *Születtem Marosvásárhelyt*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 1993, 122.

6 Minden tanári jósága és szorgalma ellenére például Kelemen Lajost nem sikerült megtanítania németül. Lásd: uo.

7 Az általa begyűjtött és róla elnevezett Kódexben találták meg később az egyik 14. századi nyelvemlékünket, az ún. marosvásárhelyi sorokat. Fő munkája: Koncz József: *A Marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története (1557–1895)*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006.

ról. Mivel 1852-ben részt vett a Makk-féle összeesküvésben (a csoport egyes tagjait kivégezték, a város őket székely vértanúkként tiszteli), fogságba került, ahonnan csak 1857-ben szabadult, kegyelem útján. A tanári és igazgatói pálya mellett városi hírlapíróként is tevékenykedett.

Horváth Gáspár elődje az igazgatói székben Bihari Sándor (1823–1903) volt. Hasonlóan gazdag életpályával rendelkezett. Szintén részt vett az 1848–49-es szabadságharcban. Bem seregében tüntette ki magát, aki mellett a segesvári, medgyesi, szebeni és feketehalmi csatákban harcolt. Fogságából szabadulván 1856-ig gróf Bethlen Gábor magánnevelőjeként talált menedékre. Továbbtanulva, a lipcsei és giesseni egyetemeken hallgatott filozófiát, történelmet, nevelést és politikát. Bernádyt történelemtanárként egyetemes és magyarságtörténet mellett egyháztörténetre is tanította. Társadalmi, politikai cikkeket is írt, Horváthhoz hasonlóan tevékenykedett a város közéletében is. Volt diákjai és kollégái a kötelességteljesítés mintapéldájaként búcsúztatták. Módszerét a következőképpen értékelte Lakatos Sámuel: *„Előtte a történetnek minden része érdekes volt. Ebből következett, hogy a jelentősebb, fontosabb események az ő előadásában nemigen emelkedtek ki a többiek felett.”*⁸

Bernády tanárai közül leginkább Horváth Gáspár és Bihari Sándor keltette fel érdeklődését a közéleti, politikai tevékenységre. Továbbá ugyancsak ők lehettek a középiskolai tanulmányok alatt Bernády világgépének és társadalomszemléletének fő alakítói. Az általuk használt tankönyvek, iskolai kézikönyvekben, mint például a Horváth Mihály-féle *A magyarok történetében* vagy a Beöthy Zsolt-féle *Magyar irodalomtörténetben* foglalt alapvető ideológiai-politikai rendezőelv és szemléleti háttér a liberalizmus volt. Ehhez hozzájárult az a 48-asok iránti tisztelet hagyománya, amely elsősorban a patriotizmusban teljesedett ki. Így a történelmi haladás gondolatának elismerése, az egyén politikai szabadságjogainak hangoztatása, parlamentáris államberendezkedés igenlése, a társadalmi ellentétek jelentőségének az elvetése mellett a patriotizmus kiemelése – amelyeket iskolai kézikönyvei és tanárai egyaránt sugalltak – Bernády későbbi politikai pályáját végigkísérték.

Bernády tanárainak másik generációját a fiatalabb, egzakt tudományokat tanítók jelentették. Idesorolható Páll Károly, Bedőházi János és dr. Demeter Károly, akiknél közös volt, hogy 1848 után szocializálódtak, tanulmányaik alatt külföldi egyetemeken is tanultak. Továbbá segítségükkel sajátította el Bernády a természettani ismereteket, azokat később sikeresen foly-

---

8 Idézi Kelemen: i. m. 19.

tatva az orvosi majd gyógyszerészeti tanulmányai alatt. Ők képviselhették a tanári karban a modernebb, világias szellemet, amely nem függött össze feltétlenül a 48-as függetlenségi eszmével.

Páll Károly 1848-ban született, marosvásárhelyi tanulmányai után Utrechtben, Lipcsében, Zürichben és Tübingenben mennyiség- és természet-tant, illetve csillagászatot hallgatott a teológia mellett. Hazatérve a marosvásárhelyi alma materben tanárként folytatta pályafutását. *„Őt az egész diákság kitűnő és híres matematikusnak és szigorú tanárnak tartotta, s a gyenge számtantehetségek félték tőle.”* – írta róla Kelemen Lajos.⁹ Bernády nem tartozott ezek közé, ugyanis mennyiségtanból kitűnő minősítései voltak, a pontosságát is részben mennyiségtan tanárának köszönhette.

Pállhoz hasonlóan Bedőházi János (1853–1915) is hozzájárult Bernády szakmai fejlődéséhez, valamint vegytan és természettan, az egzakt tudományok iránti érdeklődéséhez. Bedőházi a budapesti műegyetemen és a kolozsvári tudományegyetemen szerezte oklevelét, Bernádyt csupán helyettes tanárként tanította.¹⁰ Bár a továbbiakban a tanári hivatás mellett a politikai pályát választva Bernády ellenfele volt, nyilatkozataiban – támadásai mellett – kiemelte, hogy büszke volt arra, hogy Bernády tanára lehetett. Ilyen szempontból, a tanár–diák viszony kölcsönösen kedvező volt, különösen a tanulóévek során, ugyanis Bernády doktori dolgozatának egy Marosvásárhelyen is fellelhető példányát Bedőházi Jánosnak ajánlotta.¹¹

Bernádynak nyolc tantárgyból kellett érettségi vizsgát teljesítenie. Bizonyítványa szerint jeles minősítéssel érettségizett. Mennyiségtan, történelem, természettan és a német nyelv valamennyi próbáiból kitűnő, a többi tantárgyból jeles osztályzatot kapott.¹² Eredményeinek összehasonlításaképpen a 30 érettségi vizsgára jelentkezőből érettnak ítélték minden tantárgyból 2, egy vagy több tantárgyból 3 (idetartozott Bernády is), egyszerűen 19 diákot, és 6 tanuló bizonyult sikertelennek. Pályaválasztás szempontjából, az érettségi bizonyítvány megszerzése után a tovább tanulók közül 9 diák iratkozott be jogot hallgatni, orvosi szakra 2, tanári pályára 1, lelkészi

9 Uo. 100.

10 Verseskötete mellett az egyik első Bolyai-életrajz szerzője (Vályi Gyula mellett), de lapszerkesztőként, országgyűlési képviselőként, városi ünnepek szónokaként is ismert volt. Koncz: i. m. 427–428.

11 A disszertáció fedőlapján ez a dedikált szöveg szerepelt: *„Tekintetes Bedőházi János tanár úrnak hálás tiszteletem jeléül.”*

12 ANDJ MS, Marosvásárhelyi Református Kollégium Fond, EB, 76.sz. Kimutatások az első és második bölcselmi osztályok eredményeiről. 120.f.

pályára 2, gazdasági pályára 4, erdészetre 1 végzett diák jelentkezett.¹³ Bernády György az orvosi pályát választotta.

A további életpálya és fejlődéstörténet szempontjából fontos kiemelni e tanulmány keretei között a Református kollégiumi tapasztalatokat, ugyanis ez a protestáns nemzeti szellemiség a további években is meghatározta Bernády egyéniségét. A 48-as eszmékhez való hűség, vagy legalábbis tisztelt, valamint a későbbiekben az általa meghonosított marosvásárhelyi Kosuth-kultusz ezen szellemi intézmény hatásából fakadt. Az ezzel való szakítás a későbbiekben is teljes mértékben jellemzőjévé vált politikai habitusának. Emellett pedig fontos kiemelni korábbi németes szocializációjú elemi tanulmányait, amely írásait, beszédstílusát alapvetően meghatározta.

Bernády György azon döntésében, hogy az orvostudományok területén folytatja tanulmányait, a családi hagyomány is közrejátszott. Nagyapja tisztiorvosként dolgozott, ugyanakkor édesapja is támogatta elképzelésében. Bár középiskolai tanulmányai közben, valamint annak befejezésével is gyakornokoskodott édesapja főtéri patikájában, nem valószínű, hogy elsőként a gyógyszerész szakmát választotta volna. A kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen egyébként, ahová ekkor jelentkezett, létezett gyógyszerészkutatás, azonban ő nem azt választotta. Édesapja azt remélhette, hogy ha nem is György, de második fia, Dániel majd gyógyszerészként átveszi tőle a családi gyógyszertárat, amint ő nyugdíjba vonul. Azonban mégsem így történt.

A 18 éves Bernády György az 1883-as tanévben a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem orvostudományi fakultására iratkozott be. Nem volt sokáig Kolozsvárt, ugyanis már az első tanév folyamán átiratkozott a budapesti egyetem orvosi fakultására.¹⁴ Döntésében valószínűleg a családi hagyomány folytatása lehetett a mérvadó. Ugyanis nagyapja és apja is a pesti egyetem diákja volt, továbbá apja anyagilag és kapcsolatilag is segíthette György boldogulását a fővárosban.

Akárcsak családjának, a 20 éves Bernády Györgynek is súlyos veszteség volt édesapja váratlan halála 1884-ben, mely esemény sok tekintetben átírta jövőbeli terveit. Apja halálával az orvostanhallgatói pályafutása módosult, a hátramaradt gyógyszertárra való tekintettel a család kívánságára gyógyszerési tanfolyamra iratkozott be. A családi patikát Bernády György tanulmá-

---

13 A többiek bizonytalanok voltak a pályaválasztás vagy továbbtanulás szempontjából. Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1881–82-es tanévre, 110–111.

14 Kolozsvári tanulmányainak kezdeteiről egyetlen emléke, az egyetemi indexe maradt fenn, amiből annyi derült ki, hogy tanulmányait 1882. szeptember 12-én megkezdte. Megtekinthető a marosvásárhelyi Kultúrpalota Bernády-szobájában.

nyai befejezéséig bérbe kellett adni. Bernády folyamodványát, melyben kérte a gyógyszerészeti tanfolyam másodévére való felvételét, továbbá a már hallgatott tantárgyak elismertetését, a budapesti egyetem vezetősége a következő feltételekkel engedélyezte: első szigorlatát még 1884. december végéig le kellett hogy tegye, továbbá 1885-ben, november végéig valamelyik fővárosi gyógyszerárban segédi szolgálatokat kellett teljesítenie, és csak ezek után tehetette le harmadik szigorlati vizsgáját.¹⁵ Meghatározott feladatait Bernády példásan teljesítette: első elméleti szigorlatát 1884. december 30-án tette le kitűnő érdemjeggyel. Második meghatározott feladatoként gyógyszerészségédi gyakorlatát Dévai Csatlós István budapesti patikájában végezte május 12-e és november 19-e között. Ezen idő alatt „szakképzett pontossággal és szorgalommal viselte magát, úgy hogy bárkinek is igen melegen ajánlhatom”¹⁶ – írta Csatlós a gyakornoki bizonyítványába. A második szigorlati vizsgájára 1885. május 12-én került sor. Ez egy írásbeli dolgozat volt, ahol néhány vegyület egyszerű elemzését kellett elvégeznie. Ez magában foglalta a feladott vegyület felismerését és általános leírását, majd az előállítás módjának, valamint tulajdonságainak és a magyar gyógyszerészetben való felhasználásának bemutatását. A dolgozat második része a vegyi anyag kémiai leírása és reakciója, valamint vegyelemzésének az elkészítéséből állott. Bernády közel hatoldalal elemzését két napra rá Than Károly akadémikus javította, kitűnő osztályzattal minősítve azt.¹⁷ Harmadik, egyben utolsó gyógyszerészmesteri szigorlatán a *Kalium chloricum* és *Hydrargyrum nitricum oxydatum* előállítását és vizsgálatát kellett elvégeznie. Gyógyszerészmesteri szigorlata és tanulmányi eredményei alapján 1885. november 18-án kitűnő minősítéssel gyógyszerészmesterré avatták.¹⁸ Tanulmányi eredményei alapján erős egyéniségre vall, hogy Bernády apja halála után is képes volt szakmailag legfelső szinten teljesíteni. Eredményei mintegy megkoronázásaként, valamint édesapja emlékének hódolva és a családi hagyományt folytatva 1885. október 21-én a Természettudományi Társulat rendes tagjai közé választotta. A Társulat ekkor érte „második felvirágzásának” korát. Valószínűleg a Társulat volt elnöke, Than Károly ajánlhatta diákját a rendes tagok közé, elismervén szorgalmát és jó tanulmányi eredményeit.¹⁹

15 Semmelweis Egyetem Levéltára, Budapest, I.b.31/1884–85 iktató és mutatókönyv. 124, 212. tétel.

16 Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády hagyaték, D.X.17. Doboz, 6392/8. sz.

17 Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády hagyaték, F.5/1. Doboz, 9392/12. sz.

18 Semmelweis Egyetem Levéltára, Budapest, Gyógyszerészi szigorlóvizsgák jegyzőkönyve, 104.

19 Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády hagyaték, F.5/1. Doboz, 9392/13. sz.

Gyógyszerészi tanulmányai befejeztével önkéntesként teljesítette az egy-éves katonai szolgálatot. Ennek elvégzése után 1886 novemberében tartalékos állományba helyezték, segédgyógyszerügyi rangba. Mivel Bernády nem óhajtott hivatásos katonai pályára lépni, így tizenegy évnyi tartalékos tiszti állományban való folyamatos rendelkezésre állása után 1896-ban, gyógyszerügyi tisztviselői rangjának megtartása nélkül, saját kérelmére kilépett a honvédség soraiból. Ezáltal azonban a népfelkelői állományba került, amely esetleges mozgósításkor szintén azonnali besorolhatóságot jelentett. Mint népfelkelő hivatalosan a császári-királyi 16-ik helyőrségi kórház gyógyszer-tárában, majd a magyar királyi 22-ik honvédegyalozozred keretében (71. népfelkelői járás) gyógyszerész járulnökként volt számon tartva. Összesen 12 évnyi tartalékos katonai szolgálat után, 1905 decemberében állították ki végelbocsájtó levelét, amely által véglegesen megszüntette szolgálatát a fegyveres erők kötelékében.²⁰ Végelbocsájtó levele szerint jogosult volt a jubileumi emlékérem a fegyveres erők részére kitüntetés viselésére, amelyet ünnepekkor rendszerint ki is tűzött díszruhájára.

Bernády a családi otthonépítés és a városban való megállapodás helyett a továbbtanulást választotta. Bár megházasodott, eldöntötte, hogy megszerzi a legmagasabb szintű képesítést is. Ez a gyógyszerésztudori, vagyis a doktori (doctor pharmaciae) fokozatot jelentette. Ehhez akkoriban igen szigorú feltételek teljesítése után lehetett hozzájutni, ami miatt igen kevés gyógyszerész vállalkozott a fokozat megszerzésére. A nagyobb elvárás abban állt, hogy a magiszteri oklevél elnyerését követő gyógyszerügyi gyakorlat után a Bölcsészeti Karon kellett egy kétéves egyetemi tanfolyam keretében előadásokat hallgatni és gyakorlatokat végezni. Ezt követhette a doktori szigorlat. Emellett természetesen egy dolgozat elkészítése is szükségeltetett a fokozat megszerzéséhez. 1887-ben iratkozott be az orvosi karra rendkívüli hallgatónak, ahol a részlegesen fennmaradt egyetemi indexei szerint heti 6 órában hallgatta Plósz Pál egyetemi tanár előadásait, és látogatta laboratóriumi gyakorlatait. Ezenkívül heti 5 órában bejárt Than Károly akadémikus általános kísérleti vegytanára. De a legjobban mindenképp az ugyancsak Than által tartott *Bevezetés a vegytani bűvárkodás módszereibe* című kurzus és gyakorlat foglalhatta le, mivel ezt heti 30 órában hallgatta.²¹ Utóbbi tantárgyból jól teljesített, tanára indexébe az „igen szorgalmas,” valamint „igen jó előmenetel” minősítéseket jegyezte. Tanárai közül minden kétséget kizárólag a már említett Than Károly volt Bernádyra a legnagyobb hatással, dok-

20 Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády hagyaték, F.5/2. Doboz, 6393/5. sz.

21 Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády hagyaték, D.X.17. doboz, 6392/24. sz.

tori dolgozatának, valamint gyógyszerészmesteri tanulmányainak is irányítója volt.

Than Károly (1834–1908) kémikust a magyar gyógyszerészet és kémia területének egyik legnagyobb tudósaként tartják számon. Több nyelven beszélt, Bécsben végezte egyetemi tanulmányait, ahol tanárként is elhelyezkedett, majd ösztöndíjjal Bunsen híres laboratóriumában tartózkodott Heidelbergben. Kutatásai mellett különös hangsúlyt fektetett az oktatásra, elképzelései szerint, nyugati kutatóintézetek mintáira építették fel a pesti tudományegyetem Országúti (Múzeum körúti)²² kémia intézetét, ahol a magyar gyógyszerészet és vegytan számos generációját nevelte fel. Tanári pályafutása során intézetében 59 doktori disszertációnak volt az irányítója. Ilosvay Lajos, kiváló Than tanítvány, aki Bernády Györgynek és apjának egyaránt jó barátja volt, és akivel élete végéig mindketten leveleztek, így méltatta mesterét:

„*Than* egyike volt azoknak a professzoroknak, a kik a tanításban gyönyörűséget találnak. Nagy műveltsége, széles látóköre megvédte az unalmas egyoldalúságtól. Tartalomban gazdagabb, alakilag kifogástalannabb előadás alig lehetett, mint a milyen az övé volt. Ha visszaemlékezem [...] csak *Bunsen* és *Zittel* előadásai voltak olyanok, a melyek szintáj és érthetőség dolgában az ő eladásaival vetekedhettek.[...]”

Tanított chemiára és nevelt becsületességre; mert a becsületesség feltétlenül szükséges, hogy a tanultakat megbízhatóan alkalmazni és a szakvélemények alapján ítéletet hozni lehessen.”²³ (Kiemelés az eredetiben – F. J.)

Bernády György doktori szigorlatát 1888. december 15-én tette le. Doktori értekezése, amely különlenyomat formájában is megjelent, *Adatok a kénhidrogéngáz vegyi sajátosságaihoz* címet viselte.²⁴ Dolgozata minden bizonnyal megfelelt a korszak tudományos követelményeinek, doktorrá avatására egy hagyományos ceremónia keretében 1888. december 22-én került sor. Ezzel huzamosabb idejű budapesti tartózkodása véget ért, tanulmányai befejeztével visszatelepült Marosvásárhelyre. Bernády hazatérével elsődleges bevételi forrását a gyógyszerészeti működtetése jelentette, amely immár az ő feladata volt.

22 Ma az ELTE BTK F épülete.

23 Beck Mihály: *Than Károly élete és munkássága*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Budapest, 2014, 57. http://real.mtak.hu/14464/1/than_karoly_konyv_mta.pdf

24 Bernády György: *Adatok a kénhidrogéngáz vegyi sajátosságaihoz*. Budapest, 1888. Megtalálható a marosvásárhelyi Teleki Téka Bolyai gyűjteményében.

Bernády, mint frissen diplomázott gyógyszerészdoktor fokozatosan kezdte el láttatni magát a marosvásárhelyi közönség előtt. Szűkebb szakmájával ekkor még csak részben hagyott fel. 1889 májusában Turnowsky Mór városi orvossal együttműködve a városi kutak és csorgók vegyelemzésébe kezdett,²⁵ de emellett pénztárnoka volt a megyei és városi Orvos-Gyógyszerész Egyletnek is. A város közvéleményében azt a benyomást keltezte, hogy gyógyszerértára vezetésében, valamint a szakmai és közéletben is jó emlékü édesapja méltó utódja lesz.

A gyógyszerértári teendők valószínűleg nem köthették le túlságosan Bernády György figyelmét. Legalábbis erre utal egyre fokozódó érdeklődése a közügyek iránt. Politikai karrierjének első állomását a városi törvényhatósági bizottsági tagság jelentette. A törvényhatósági bizottságba 1889. november 25-én jutott be, választások útján 137 szavazattal.²⁶ A városi közgyűlésben betöltött tagságát (az impériumváltás előtt és azt követően rövid megszakítással) szinte élete végéig megtartotta.

Ezt követően politikai pályája folyamatosan ívelt felfelé. Politikai karrierjének fokozatos építését várospolitikai szinten kezdte: tagja volt a törvényhatóság több szakbizottságának, valamint számos városi egyletnek. Politikai orientációját tekintve kezdetben a városi Függetlenségi és 48-as párt vezetője volt. Ideológiailag apponyista volt, de mivel Apponyi Albert nemzeti pártjának nem volt városi tagozata, ezért a Függetlenségi és 48-as párt egyfajta „egyesült” ellenzékként működött, annak minden ideológiai árnyalatával.²⁷

Bernády karrierjében a következő nagyobb lépést az országgyűlési képviselőség jelentette. 1896-ban immár szabadelvű programmal országgyűlési képviselővé választották. 1901 januárjában lemondott országgyűlési képviselőségéről. Ekkor megkapta Marosvásárhely főispánjától a városi rendőrfőkapitányi kinevezést. Bernády valójában főkapitányságot nem tekintette komoly karrierlehetőségnek, ez csupán ugródeszkának számított, amely a polgármesteri szék megszerzéséhez vezette. 1902. március 9-én Bernády Györgyöt egyhangúlag Marosvásárhely polgármesterévé választották.²⁸ Tisztségét egészen 1912 decemberéig töltötte be, amelyről azt köve-

---

25 *Marosvidék*, 1889. május 19.

26 *Marosvidék*. 1889. november 25.

27 Fodor János: *Politikai karrierjének a kezdetei 1889-1900*. In Fodor János - Nagy Miklós Kund - Pál-Antal Sándor (szerk.): *Bernády, a városépítő*. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2015, 55-78.

28 Munkásságáról a legfontosabb összefoglaló írások: Marosi Barna: *Bernády György városa*. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2006., valamint: Fodor-Nagy-Pál-Antal: i. m.

tően mondott le, hogy kinevezték Marosvásárhely város főispánjává. Bernády polgármesteri tevékenysége által azok közé a városfejlesztő és városépítő polgármesterek közé sorolható, mint amilyen a kortársai közül Éhen Gyula volt Szombathelyen, Kada Elek, majd Sándor István Kecskeméten, Zechmeister Károly Győrben, Bíró Károly Szabadkán, Bárczy István pedig Budapesten. A szorgalmazására épített jórészt szecessziós stílusú épületek ma is meghatározzák Marosvásárhely központjának térszervezését, sajátos arculatát. Emellett pedig a polgármestersége alatt történő modernizációs folyamatok következtében lépett a város az infrastrukturális fejlődés útjára.

Tanulmányai és politikai tevékenysége mellett egy másik fontos tényező is nagy befolyással bírt életpályájára, többek között a később tárgyalandó amerikai útjára is. Ez a meghatározó tényező a szabadkőművesség volt, valamint Bernády személyes viszonya a mozgalommal. Bernády György már gyaníthatóan diákkorában hallhatott a szabadkőművességről. Neveltetése, érdeklődő természete miatt dönthetett amellett, hogy 1894 novemberében benyújtsa felvételi kérelmét a budapesti Demokrácia páholyhoz.²⁹ Belépését, valamint előmenetelét a szabadkőművesi mozgalomban több tényező befolyásolta. Elsőként a saját személyes ambícióját kell megemlíteni, és azt, hogy természetéből adódóan nyitott volt az új és számára hasznosnak ítélt dolgok iránt. Nem kizárt, hogy politikai tőkét, kapcsolatrendszerének bővítését is a szabadkőművessége által szerette volna elérni. A másik tényezőt a belépését szorgalmazó és a háttérmunkát biztosító csoport jelentette. Ezt a csoportot Marosvásárhelyen egy igen szűk körű társaság alkotta, akik már korábban szabadkőművesek voltak. Közülük kerültek ki Bernády támogatói. Braun Gyula mellett a következő marosvásárhelyi polgárok tartoztak ebbe a csoportba: Turnowsky Mór orvos, Fekete Jakab iskolaigazgató, Tauszik B. Hugó bankigazgató, iparkamarai elnök, valamint Sz. Szakács Péter kereskedelmi és iparkamarai titkár.³⁰ Továbbá érdemes kiemelni, hogy Oroszlány István városi tanácsost, későbbi polgármester-helyettest Bernádyval egy időben vették fel a Demokrácia páholyba.³¹

29 Fodor János: *Konspiratív karrierépítés? Bernády György szabadkőművessége*. Megjelenés alatt álló kézirat. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. /Certamen IV./ Várható megjelenés: 2017.

30 Turnowsky Mór és Sz. Szakács Péter a kolozsvári Unió páholyban lett szabadkőműves, Tauszik B. Hugó a szegedi Árpád páholy tagja volt, Fekete Jakab szintén a budapesti Demokrácia páholy tagságát élvezte. *A marosvásárhelyi Bethlen Gábor szabadkőműves páholy Anyakönyve*. Teleki-Bolyai Könyvtár, B-q 1703. 1–2.f.

31 Uo.

További érdekes adalék az 1896-os marosvásárhelyi országgyűlési választásokkal kapcsolatban, hogy Bernády kerületében a választási elnök Oroszlány István volt, Fekete Jakab pedig egyike volt a Bernádyt jelölő bizalmi férfiakkal. A szűk csoport az évek során a következő tagokkal bővült: Bürger Albert sörgyáros, virilista, Straetz Hermann gyáros, Tóthfalusi József vártemplomi református lelkész. Ők alkották a későbbi marosvásárhelyi Bethlen Gábor Szabadkőműves páholy alapító tagságát.

Bernády beléptetése a budapesti Demokrácia páholyba eleve azt feltételezte, hogy a szabadkőművesség általa Marosvásárhelyre is eljut. A páholyalapításra 1905. április 10-én került sor.³² Korábbi tevékenységnek nincs nyoma, az anyakönyv szerint a páholy ugyanazon év májusában kezdte el a tulajdonképpeni munkát tagfelvételekkel. A páholyalapítás időpontja Bernády György születésnapjára esett. Ez a véletlennek is betudható, ugyanis a korabeli szokások szerint csak egész évfordulókkor ünnepelték a születésnapokat. Bernády esetében pedig a szintén áprilusra eső névnapját szokták évente nagyobb eseményként megünnepelni. A páholyalapítás időpontjának másik érdekes lehetséges vetülete az országos nagypolitikai helyzet alakulása. A hírhedt „zsebkendőszavazás” után ugyanis a kormányzó szabadelvű párt népszerűsége csökkent, számos vezéregyénisége elhagyta a pártot. A király 1905 januárjában feloszlatta a parlamentet és új választásokat írt ki. A Tisza István erőszakos politikájából kiábrándult többség a szabadelvű párt bukását (és későbbi feloszlatását) vetítette elő.³³ Elképzelhető, hogy az egyébként a politizálást elutasító városi szabadkőművesség a karitatív munkája mellett a nemzeti ellenállással egyet nem értő, vagy legalábbis a 67-es elveket fel nem adó tagjainak egy nem hivatalos fórumává vált a páholy. A kezdetben 11 alapító taggal induló helyi szervezet főmestere egészen a páholy „elaltatásáig” Bernády György polgármester volt. A páholy anyakönyve szerint az utolsó tagfelvételeket 1913 decemberében hagyták jóvá, így Sebestyén Mihály 1913-14 körül sejtje a páholy első feloszlatását.³⁴ Bernády György egyik Kolozsváron megjelent cikkében a szabadkőművességéről úgy vallott 1925-ben, hogy „kiállottam a sorból, azóta eltelt tíz esztendő”.³⁵ Így a páholy elaltatásának az 1915-ös év a valószínűbb időpontja.

---

32 Uo.

33 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 71-72.

34 Sebestyén Mihály: *Marosvásárhely keletén. (A Bethlen Gábor Szabadkőműves Páholy Anyakönyve)*. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. III. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2011, 95.

35 *Ellenzék*, 1925. március 4.

Annak ellenére, hogy Bernády a polgármesteri teendői miatt gyakori hiányzónak számított, mégis egyik leglelkesebb tagja volt a páholynak. A rendszeres tisztújítások alkalmával mindig megerősítették főmesteri pozíciójában, s ezen alkalmakkor mindig ígéretet tett, hogy építőmunkáját eddigi lelkesedéssel és minden erejével folytatni fogja, nem csak a páholyban, hanem a profán foglalkozásában is.³⁶ A marosvásárhelyi Bethlen Gábor páholy alapítása egybeforrt Bernády György nevével, aki első korszakának befolyásos tagja maradt. A polgármester számára a mozgalom, amelynek soraiba fiatalon belépett, személyiségének alakulását döntően befolyásolta, érdeklődéséhez és fejlődéséhez szervesen hozzájárult.

Az amerikai út előzményei

Bernády György amerikai útja az erdélyi földgázmezők felfedezésével hozható összefüggésbe. 1908-ban a pénzügyminisztérium megbízásából geológusok mélyfúrásokat végeztek. A cél a káliumsó-tartalékok felkutatása volt. Az első mélyfúrások sikertelensége után a Marosvásárhelytől 51 kilométerre, északnyugatra elhelyezkedő Kissármáson próbálkoztak, ahol váratlan meglepetés érte a geológusokat. Nagy mennyiségű földgáz lelőhelyére bukkantak, és ez új kutatásokat, valamint élénk országos érdeklődést váltott ki.³⁷ A földgázkutatások mellett a kormány új fúrásokat rendelt el, miközben a természeti kincs felfedezésének mámore áthatotta az országos politikát. Szakmai-politikai viták kezdődtek a földgáz hasznosításáról és értékesítéséről, spekulációk annak értékéről. Új törvény született a földgáz monopóliumáról, emellett a pénzügyminisztérium megbízást kapott a további kutatásokra és tanulmányok elkészítésére. A hasznosításhoz szükséges előtanulmányokhoz a minisztérium több szakembert küldött külföldre és Amerikába tanulmányutakra.³⁸ Így került a képbe Bernády György személye is, akit a felfedezést követő időszakban élénken érdekelt a földgáz felhasználása. Amikor 1911-ben udvari tanácsosi címmel tüntették ki, a fővárosi sajtó a következő példával jellemezte polgármesteri tevékenységét: *„Amikor Lukács pénzügyminiszter rávilágított arra a nagy természeti kincsrre, amely a sármási földgázban rejlik, Bernádynak első gondolata volt: ezt a kincset mindenekelőtt Marosvásárhely érdekében kell értékesíteni. Micsoda fan-*

36 Fodor: *Konspiratív karrierépítés?* Id. kiad.

37 Bizony László: *Öt év a földgáz hasznosításának munkájából. A Kisküküllő vármegyei Földgáz Részvénytársaság munkássága.* Benkő Gyula Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1918, 9-11. <http://mek.oszk.hu/13000/13039/13039.pdf>

38 Uo. 11-12.

*tasztikus terveket szőtt a jövőnek alakulásáról, micsoda mozgalmas ipari életet és mekkora gazdaságot fog ő teremteni a földgáz révén Marosvásárhelyen és környékén a magyarság erőforrása számára. Hogy meg fog nőni ezzel Marosvásárhely szerepe és jelentősége! Ez a gondolat gyönyörű perspektívát nyitott a jövő fejlődésére Bernády György szeme előtt. Gyorsan felkerekedett s kiment Amerikába, ahol heteket töltött el azzal, hogy a földgáz biztosításának technikai kihasználásnak módját tanulmányozza. Hazajött kész tervekkel és proposíciókkal, s aligha az ő buzgóságán múlik, hogy még mindig távol állunk az erdélyi földgáz értékesítésétől.”*³⁹ Röviden a fenti történettel foglalható össze Bernády amerikai útja.

Nagyjából ugyanebben az időszakban, 1907-ben járt az Amerikai Egyesült Államokban Apáthy István kolozsvári egyetemi tanár, természettudós és az impériumváltás egyik meghatározó erdélyi politikusa. Bernádyhoz hasonlóan Apáthy is tanulmányi célból utazott az óceánon túlra, az ottani egyetemek élettudományi intézeteinek tanulmányozására. Igencsak elfogult tapasztalatait 1911-ben tette közzé (vagyis Bernády útja körül, ennek ellenére nem valószínű, hogy előtte, vagy akár a későbbiekben befolyásolta volna Bernády tapasztalatait) az Uránia természettudományos folyóirat hasábjain, de írása különnyomatban is megjelent.⁴⁰

Bernádyhoz és Apáthyhoz képest a teljesen más társadalmi osztályból, generációból és szocializációval érkező Apponyi Albert is járt ebben az időszakban az Egyesült Államokban. Életében összesen háromszor (1904, 1911 és 1924) járt az óceánon túl, ebből az első két utazása esik időben közel Bernády és Apáthy útjához. Első alkalommal (1904) az interparlamentaris unió delegációjával utazott Amerikába, második alkalommal (1911) pedig a Civic Forum tudományos társaság meghívására, ekkor több egyetemen tartott előadást. Apponyi Apáthynál kevésbé elfogultan, Bernádynál pedig sokkal kimerítőbben, személyesebb hangnemben írt visszaemlékezéseiben amerikai benyomásairól.⁴¹

Mindháromuk közül Bernády töltötte a legtöbb időt az USA-ban. A többnyire eltérő tapasztalataikban némely kölcsönösség és hasonlóság is felfedezhető. Közülük Apponyi mondhatni teljesen más dimenzióban vett részt

39 *Budapesti Hírlap*, 1911. november 5.

40 Apáthy István: *Amerikai okulásom*. Hornyánszky Nyomda, Budapest, 1911.

41 Emlékezéseit két forrásból ismerhetjük. Egyik a Helikon Kiadó reprint kiadásában jelent meg: Apponyi Albert: *Emlékirataim*. Helikon Kiadó, Budapest, 2016. Az itt újraközölt írása többnyire az 1904-es útjára tér ki. Másik forrás Apponyi Albert *Élmények és emlékek* (Athenaeum Kiadó, Budapest, 1933.) című kötete, melyben részletebben beszámol mindhárom útjának élményeiről.

az amerikai körútjain, ugyanis míg Apáthy egyetemi tanárokkal, kutatókkal találkozott, Bernády gyárigazgatókkal, alkalmazottakkal és mérnökökkel beszélt, addig Apponyi Albertet az Egyesült Államok mindenkori elnöke fogadta többszörösen. Theodore (vagy ahogyan emlékiratában nevezi, Tivadar) Roosevelttel szoros barátságot kötött, az amerikai elnök viszontlátogatta a magyar gróft Pozsony melletti birtokán.⁴² Különbőség emellett még, hogy Apáthy és Apponyi feleségeikkel utaztak, Bernády útitársa mérnök ismerőse volt. Apáthy és Apponyi is folyékonyan beszélték az angol nyelvet, Bernády csupán németül értett, így amerikai tartózkodásakor tolmácsként vele tartott egy bizonyos Haimann nevű, szászrégeni születésű, de Amerikában élő gépészmérnök.⁴³ Bernády amerikai kiadásait részben a város, részben pedig a pénzügyminisztérium fizette. Utazásának konkrét apropója a földgáz városi használatának és bevezetésének a tanulmányozása volt. Ennek meghonosítását első körben a városi tanácsban kellett elvégeznie. Bernády esetében tehát nem egyértelmű, hogy utazására saját ambíciója sarkallta, vagy egyszerűen felkérésnek tett eleget. Azzal azonban mindenképp tisztában volt, hogy a nem mindennapi élményt nyújtó utazás révén még nagyobb presztízsrre, közmegebecsülésre tehet szert, melynek végső eredménye abban nyilvánult meg, hogy kormánybiztosként gyakorlatilag rábízták a „székely akció” fejlesztési program végrehajtását.

A városi törvényhatóság előtt 1910. december 3-án tartott gyűlésen hangzott el a Bernády későbbi utazásának apropóját jelentő földgáz kérdés, abban a kontextusban, hogy kérvényezni kell a pénzügyminisztériumtól annak a városba való bevezetését.⁴⁴ A következő olyan alkalomra, amikor a közgyűlés keretében ismét felmerül a földgáz bevezetésének kérdése, már alig másfél hónapot kellett várni. Az 1911. február 11-én tartott törvényhatósági bizottsági gyűlés többszörösen ünnepi hangulatú volt. Először is ekkor ült össze az új tagokkal kibővült törvényhatósági bizottság, amely a helyhatósági választások politikai versengését zárta le. Másodsorban pedig Haller János személyében új főispánt köszönthetett a város és a megye, akivel már hajlandó volt együttműködni Bernády is. Ezek miatt Bernády a gyűlésen jövődöbeli terveiről és perspektíváiról beszélt. A földgáz bevezetésétől és az új ipartelepek létesítésével a város gyors továbbfejlődését remélte. *„Azok a gyáarak, amelyek ide terveztetnek, arányban képzeletünket meghaladják és*

42 Apponyi: *Élmények és emlékek...* Id. kiad. 138.

43 MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai II. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 37.f.

44 ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul muncipalului Tg. Mureș, 90/1910, 340–342.f.

ha csak 1-2 létesülne is, oly lendületet venne e város fejlődése, melyről fogalmunk hirtelen alig lehet.”⁴⁵ Utalt a decemberi felíratra, amit a törvényhatóság a pénzügyminiszterhez intézett. Valószínűleg az év végi tárgyalásokon állapotodhatott meg Bernády a pénzügyminiszterrel az amerikai tanulmányútról. A pénzügyminiszter mellett a kereskedelemügyi miniszter, Hieronymi Károly – akivel haláláig szoros barátságban állt – is győzködte Bernádyt, hogy egy szakértővel utazzon ki Amerikába, hasznos tapasztalatok szerzéséért.⁴⁶ A kormánnyal való tárgyalásokat követően a vezető politikusok reakcióiból és az addigi tanulmányok eredményeiből Bernády úgy ítélte meg, hogy a „földgáz bevezetése elhatározott tény”, az egységákról már folynak az egyeztetések, a megegyezés erről legfeljebb idő kérdése.⁴⁷ Bernády beszédében kiemelte, hogy próbafúrások zajlanak Marosvásárhely közelében is (Marosugrán és Marosszentgyörgyön), de amennyiben ezek nem sikeresek, a gázt kissármási forrásból fogják a városba vezetni.⁴⁸

A földgáznak Marosvásárhelyre való bevezetéséért folyó nyomásgyakorlás soron következő állomása Kolozsváron volt, 1911. március 10-én. A kolozsvári értekezlet az erdélyi részekben talált földgázzal és egy erdélyrészi tranzverzális vasút kiépítéséről szólt. A sajtó által kongresszusnak titulált eseményen a kormánytagok mellett számos erdélyi vármegye képviselője, főispánja, valamint nagyobb városok polgármesterei is jelen voltak. A sajtóelőzetesek szerint igazából a vasúti vitának van valódi tétje, a földgáz kérdésében a kongresszusnak csupán meg kell győznie a kormányt, hogy abból az erdélyi városok profitálhassanak, és ne szállítsák el a fővárosba. A vasúttal kapcsolatosan élesebb ellentétek merültek fel: a Kolozsváriak más nyomvonalon szerették volna kiépíteni, mint a marosvásárhelyi és környéki lobbicsoport.⁴⁹ Bernády már az értekezlet előtt egy nappal felutazott Kolozsvárra, ahol találkozott a Kolozsváriakkal és a többi erdélyrészi városi képviselőkkel, akiktől megpróbálta kipuhatólni álláspontjaikat a tárgyalandó kérdésekről. A találkozó alkalmával szánt szándékkal próbált „hangulatot csinálni” a Marosvásárhely és „így közvetve az erdélyrészi magyar-

---

45 ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 91/1911, 28-30.f.

46 *Budapesti Hírlap*, 1911. augusztus 13.

47 ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 91/1911, 28-30.f.

48 Uo.

49 *Székely Napló*, 1911. március 11.

ság érdekeit mellőző vasúti terv elfogadása ellen”.⁵⁰ A marosvásárhelyi csoport egy előértekezletet tartott, amelyen Sándor János korábbi főispánt és államtitkárt hatalmazták fel a marosvásárhelyi érdekek előterjesztésére. A konkrét tárgyalási pontok előtt szakértők tartottak előadásokat az erdélyi földgáz felfedezéseinek addigi eredményeiről. Bernády szerint azonban a felvilágosító előadások ellenére a résztvevő politikusok „teljesen tájékozatlanok voltak” ezért a „földgáz kérdése nem volt olyan alapossággal és tárgyilagossággal megvitatható, mint amilyent ezen a nagy jelentőségű kérdés méltán megérdemelt”⁵¹ volna. Sándor Jánosnak a marosvásárhelyi álláspontot ismertető előadását követően Bánffy Miklós szólalt fel, aki élénk helyeslés mellett tiltakozását fejezte ki az ellen, hogy a földgázt az erdélyi részek területéről kivigyék. Bernády a gyűlésről készült beszámolóját követően azt kérte Marosvásárhely törvényhatósági bizottságától, hogy „ha megbíznak benne (thb tagok), adjanak neki a földgáznak Marosvásárhelyre való bevezetése és hasznosítása ügyében a kormánnyal és más érdekeltekkel folytatandó tárgyalásokra teljhatalmú megbízást”.⁵² A tárgyalások addigi állapotáról még nem kívánt beszámolni, csak amint eredményeket tud felmutatni. A megbízást megadta a törvényhatóság. A kongresszus másik pontján a vásárhelyi és kolozsvári csoport annyira összeveszett, hogy érdemleges eredményt nem tudtak felmutatni, így csak egy közös általános határozatot fogadtak el, amely csupán a „vasút építésének szükségességét” hangoztatta. A helyzet annyira elmérgesedett, hogy Bernády és köre nem a hivatalosan rendezett banketten vett részt, hanem a Heltai Ferenc budapesti országgyűlési képviselő által összehívott „ellenbanketten”, ahová a fővárosi újságírók is csatlakoztak.⁵³ Másnap a kongresszus záróakkordjaként Kolozsvárról három szalonkocsiból álló vonat vitte a résztvevőket Sármásra. A cél a feltörő gáz megtekintése volt. A kirándulásról a *Pesti Hírlap* újságírója tudósított. A sármási forrást egy fabódében lehetett megtekinteni, ahova belépve a résztvevőknek vattával kellett eldugniuk füleiket a földgáz feltörésének robaja miatt. Bernády közel merészkedett a forráshoz, melynek a légnyomása is olyan tekintélyes volt, hogy „a következő pillanatban három méter távolságra dobtá”⁵⁴ a polgármestert. Bernády a kisebb incidenst különösebb sérülés nélkül megúsza, sőt kedvét sem vette, mivel a kiránduláson látottakról így

50 Bernády beszámolója a történekről. ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul municipiului Tg. Mureș, 91/1911, 118–121.f.

51 Uo. 122.f.

52 Uo. 126–128.f.

53 *Székely Napló*, 1911. március 12.

54 *Pesti Hírlap*, 1911. március 12.

számolt be: „Az ott látottakat és észlelteket leírni meg sem kísérem, csak röviden jelzem, hogy oly kincsnek jutottunk birtokába, amelynek okos és célszerű kihasználása esetén az erdélyrészi magyarság sorsa örök időkre biztosítható.”⁵⁵

1911. április 4-én tartott rendkívüli törvényhatósági bizottsági gyűlésén a gazdasági és pénzügyi szakbizottság, a városi tanács, valamint az állandó választmány közös határozati javaslatot terjesztett elő. Ebben Bernády mellett Pfeifer Ignác műegyetemi tanárt kérték fel az Amerikai Egyesült Államok földgázhasznosításának a tanulmányozására.⁵⁶ Gyakorlatilag ekkor vált nyilvánossá Bernády amerikai utazásának a szándéka. A Bernády mellé felkért szakértő, Pfeifer Ignác 1867-ben született Szentgálon, a budapesti műegyetemen szerzett vegyész-mérnöki oklevelet, majd a MÁV laboratóriumában volt vegyész. Kutatómunkája mellett oktatott is, magántanári képesítést szerezve a műegyetemen, ahol 1904-től magánlaboratóriumában működött.⁵⁷ Pfeifert szakértőként érdekelte az erdélyi gáz felfedezése, gyakorlatilag a kezdetektől jelen volt Böck Hugó és Cholnoky Jenő geológusokkal együtt a helyszínen vizsgálandni. Számos publikációt szentelt a témának.⁵⁸ Arról nincs tudomásunk, hogy konkrétan miért Pfeifer lett felkérve Bernády mellé útítársként. Tény, hogy a vegyész-mérnök neve az 1910-ben zajló törvényhatósági bizottsági gyűléseken felbukkant. A földgáz bevezetésének kérdésköréről a törvényhatósági határozat az ő szakvéleményét kérte ki, valamint további kutatásokra ösztönözte. Azt pontosan nem tudni, hogy Bernádyval mikortól lehetett kapcsolatban, de a legvalószínűbb, hogy a szabadkőművesség kapcsolta össze kettőjüket. Míg Bernády a marosvásárhelyi páholyt vezette, addig Pfeifer a budapesti Comenius páholy főmestere volt, és aktívan részt vett a Galilei-kör létrehozásában.⁵⁹ Kapcsolatuk szempontjából a szakmai igények mellett a szabadkőművesség teremthetett bizalmat a két férfi között.

Bernády az amerikai útjára való felkészülést már 1911 márciusában elkezdte. Háromhetes szabadságra utazott. A közel 10 éves polgármesteri cik-

---

55 ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 91/1911, 126 .f.

56 Uo. 212-213.f.

57 *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12211.htm> [Letöltve: 2016. március 22.]

58 Pfeifer Ignác: A kissármási gázkitörés. *A Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 45. évf., XLV. kötet, 46. sz., uő: Mi okozta a kissármási gázkitörést? *A Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 46. évf., 11. sz.

59 Berényi Zsuzsanna Ágnes: Adatok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez. *Múltunk*, 2003. 3. sz., 203.

lusában először ment szabadságra. Feleségével ekkor Budapestre indult, először hivatalos ügyeket intézni. Majd azt követően Németországba utaztak. A célállomás Drezda volt, ahol fogadott lányukat, Margitot látogatták meg, aki az ottani leánynevelő intézetben tanult pedagógusnak. Az üdülés során útba ejtették Berlint, Brémát, Münchent és néhány Rajna-menti várost.⁶⁰ Ekkori németországi üdülése alkalmával vásárolhatta meg a hajójegyet az amerikai úthoz, valamint Budapesten a pénzügyminisztériumban megtette a szükséges intézkedéseket. Mire visszatért a magyar fővárosba, addig Lukács László pénzügyminiszter kiállította Bernády részére az ajánlólevelét. Az angol nyelvű dokumentum általános jellegű ajánlás volt, amely minden olyan részvénytársaság vagy ipari vállalat vezetőségéhez szólt, amely Bernády tanulmányai számára hasznos lehetett.⁶¹ A pénzügyminiszter ajánlólevele mellé, amely az összes amerikai hatósághoz szólt, Bernády számos konkrétan leszögezett ajánlólevelet is begyűjtött:

- Aehrenthal Alajos közös külügyminiszter ajánlólevele a washingtoni osztrák-magyar nagykövethez, emellett pedig a chicagói, new-yorki, richmondi, philadelphiai, pittsburgi, clevelandi és a charlestoni konzuli hivatalokhoz szólt

- Hatvani József és Heltai Ferenc ajánlólevelei egy bizonyos Julien Kenedy pittsburgi mérnökhöz juttatták Bernádyt

- Vörös László volt kereskedelmi miniszter a Standard Oil Company elnökségéhez ajánlotta Bernádyt

- Gunszt Bertalan ajánlólevele az acéltröszt elnökének ajánlotta be a polgármestert.

Ezek mellett számos amerikai előkelőséghez intézett ajánlólevelekkel látták el Bernádyt.⁶²

Ezt követően Bernády Marosvásárhelyre utazott, ahol felkészítette a városi adminisztrációt arra az időszakra, amikor hiányozni fog. Május 17-én, indulása előtt négy nappal a városi rendőrkapitányságon betegeskedő sógora, Geréb Lajos főkapitány-helyettes kiállította a polgármester egy évre szóló útlevélokmányát.⁶³ Majd a búcsúceremóniák következtek, amelyek a polgármester tiszteletére rendezett rendkívüli közgyűlésben és azt követő mulatságban merültek ki. A távozásakor rendezett parádét csak az érkezésére szervezett ünnepség múlta felül. Május 21-én, vasárnap indult Budapestre.

---

60 *Székely Ellenzék*, 1911. április 4.

61 ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 1911. 11 dosszié, 1.f.

62 *Székely Ellenzék*, 1911. június 4.

63 Maros Megyei Múzeum Levéltára, D.X.19. doboz.

Több száz városi polgár kísérte az állomásig, de több tízen (köztük a felesége) vele tartottak a székelykocsárdi csatlakozásáig a vonaton.⁶⁴

Az amerikai út

Bernády amerikai utazásáról naplót vezetett. Kis füzetecskébe jegyezte fel a látottakat és hallottakat. Üzemi látogatásai alatt készített jegyzeteit már Marosvásárhelyen gépeltette le, későbbi felhasználás céljából, ami végül elmaradt. Az utazási naplója többnyire nem személyes hangvételű, száraz stílusú, jóformán csak a műszaki adatok közlésére szorítkozik. Hagyatékában is szétszórtan maradt fenn, viszonylag rendezetlen állapotban.⁶⁵

Budapesten május 25-ig tartózkodott. Több elintéznivalója is akadt, többek között begyűjtötte a fentebb felsorolt ajánlókat, de többek között találkozott Róth Miksával, akivel az épülő Kultúrpalota üveglablakairól tárgyalt. Emellett Sándor Jánossal és másokkal is találkozott, marosvásárhelyi gyárról és egyéb üzleti érdekeltségekkel kapcsolatosan folytatott tárgyalásokat.⁶⁶ Budapesten csatlakozott a polgármesterhez Pfeifer Ignác. Május 25-én ismét vonatra szállva Dreza felé vették az irányt, ahol Bernády meglátogatta örökbefogadott kislányát, a nap hátralevő részében pedig megtekintett egy egészségügyi kiállítást. Drezdában két napot időzött Bernády, ahonnan Brémába utazott. Ott május 30-án a Kaiser Wilhelm II. óceánjáróra költözött. A Norddeutscher Lloyd hajótársaság menetrend szerint közlekedő óceánjárójának első osztályán Bernády elfoglalta a 62-es számú kabint. Az angliai southamptoni kitérőt követően elkezdődött a valamivel több mint egy hetet tartó utazás a nyílt óceánon. Bernády nem viselte túl jól az utazást, naplójában többnyire az időjárási viszonyokról rögzített információkat. Június 4-én levelet írt feleségének, valamint Hofbauer Aurél polgármester helyettesnek. Míg előbbi tartalmát nem ismerjük, utóbbiból több információ is kiderült az utazás körülményeiről. Vélhetően ezekből feleségével is megosztott néhányat. *„Lehet, hogy később én is szépnek fogom mondani ezt az utat, de ma bizony nagyon kellemetlen. Különösen ma, pünkösd első nap-*

---

64 *Székely Ellenzék*, 1911. május 22.

65 Egyik része a ANDJ MS Fond Personal Bernády György 1911, 12-es dosszié iratanyagát képezi a Maros megyei levéltárban. Másik része pedig a Maros Megyei Múzeum Levéltárában a D.X.19-es dobozban található. Emellett pedig a feljegyzéseiből fennmaradt két füzetecske, amelyek később kerültek a Maros Megyei Múzeumhoz, így nincs leltári számuk. Ezúttal is köszönettel tartozom Orbán Jánosnak, hogy ezeket rendelkezésemre bocsátotta.

66 Bernády György feljegyzései, 1911. május 22–25. Maros Megyei Múzeum.

ján, amikor óriási ködünk van, s a hajó vészülke úgyszólván állandóan szól.” – panasolta Bernády Hofbauernek.⁶⁷ Az út során a gőzös köddel és viharral is megbirkózott, mígnem június 7-én New York kikötőjébe ért. Bernádyhoz hasonlóan Apponyi Albert is viharos hajóutakat tapasztalt, azonban a grófnak kifejezetten tetszett a kavargó óceán élménye: „*El sem képzelhető nagyszerűbb látványosság [...] a leírhatatlan nagyszerű természeti tünemény szemlélése pedig olyan emelkedett és boldog érzésekkel töltött el, mintha egy Beethoven szimfóniát hallgattam volna.*”⁶⁸ Bernády leveléből az is kiderült, hogy a polgármesternek volt ideje gondolkodni a városi építkezéseken. Ekkor üzente meg, hogy a Kultúrpalotát, akár többletköltségen is, de háromemeletesre kell építeni. „*A Kultúrpalotán gondolkodom. A zeneiskola már beköltözéskor alig fog elférni. Az jutott eszembe, hogy az első emeletet meg kell ismételni és a tervezett második emeletet harmadikként az előbbiekre tenni.*” – írta elgondolásait.⁶⁹ A levél csak június 14-én érkezett Marosvásárhelyre, viszont annál nagyobb szenzációt keltett. Annak tartalmát egy városi ünnepély alkalmával hozták nyilvánosságra. Sűrű éljenezések közepette olvasták fel, az előljáróság ekkor még önfeledten és mulatozva gondolt arra, hogy a polgármestere nehéz útjának viszontagságai közepette is a városra gondolt.⁷⁰

Bernády fennmaradt naplótöredékeiből részben rekonstruálhatók utazásainak főbb állomásai és ezek időpontjai, valamint kapcsolatainak egy része is:

	Dátum (1911)	Főbb állomások: helyszín vagy város neve	Kapcsolattartó személy	Megjegyzés
1.	Június 8.	New York	Mr. Everett, A.C. Bedford a Standard Oil Co. vezetői	Egyeztetések, információcserék
2.	Június 14.	Pittsburgh	John G. Pew, a People and Hope-Natural Gas Company alelnök vezető igazgatója	A társulat több telepének, gyáranak megtekintése
3.	Június 15.	Clarksburg	Mr. Wallace, a Hope Company hivatalnok	Üveg és faüzemek megtekintése

67 Idézi: Marosi Barna: *Bernády György városa*. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2006. 45.

68 Apponyi: *Élmények és emlékek...* Id. kiad. 158.

69 Oniga Erika (szerk.): *A marosvásárhelyi Kultúrpalota 1908–1913*. Maros Megyei Múzeum, Marosvásárhely, 2013, 23–24.

70 MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai. Harmadik füzet. 88.f.

4.	Június 16.	Hastings	Mr. Cartwright, a Hope Co. Clarksburg-i irodájának vezetője	Telep és kompresszor állomás megtekintése
5.	Június 18.	Fairmont	Mr. O.A. Wood, Owens West Virginia Bottle Works gyár vezetője	Gyártelep megtekintése
6.	Június 19.	Morgantown	Uő.	Standard Oil Co. nyersolaj szivattyútelep, téglagyár megtekintése
7.	Június 21.	Pittsburgh	Mr. Gray, Pew beosztottja	További ipartelepek, gyárak megtekintése
8.	Június 24.	Buffalo	Mr. Cusack, a Buffalo National Gas and Fuel Company titkára	A cég iroda és ipartelepeinek megtekintése
9.	Június 27.	Buffalo	W.W. Richardson, a Buffalo National Gas and Fuel Company elnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
10.	Június 30.	Cleveland	Mr. B. Daly, az East Ohio Natural Gas and Fuel Company elnöke	Több clevelandi és közelében levő üzemek megtekintése
11.	Július 2.	Mount Vernon, Homer	Mr. Ballin, a Snow Steam Pump Works főmérnöke	Automobillal utazva, több vidéki üzem megtekintése
12.	Július 3.	Columbus	-	Több gyár, ipartelep megtekintése
13.	Július 7.	Kansas city	Mr. Brundrett, a Kansas city, Mo. Gas Company gáztársaság elnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
14.	Július 8.	Independence	Mr. Ballin, a Snow Steam Pump Works főmérnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
15.	Július 9.	Oklahoma	-	Több gyár, ipartelep megtekintése
16.	Július 10.	Los Angeles	-	Több gyár, ipartelep megtekintése
17.	Július 16.	Bakersfield	Mr. B.C. Oliphant, a California Natural Gas Company üzemvezetője	Több gyár, ipartelep megtekintése

18.	Július 17.	San Francisco	Mr. Scofield, a Standard Oil Company of California alelnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
19.	Július 24.	Indianapolis	Mr. Carl H. Graf, az Indianapolis Gas Company elnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
20.	Július 25.	Cincinnati	Mr. A.S. White, az Union Gas and Electric Company gázelosztó társaság elnöke	Több gyár, ipartelep megtekintése
21.	Július 26.	Washington	Dr. W.D. Wirt, a Geological Survey munkatársa	Megtekintették a természetes gázra vonatkozó kiadványokat

A fenti táblázatból kiderül, hogy a Keleti és Nyugati partvidék fontos ipartelepeit látogatta meg. Ezek mellett, utazása során néhány látványosság megtekintésére is maradt ideje. Ilyen volt a Niagara vízesés (melyről fényképet is hozott haza), vagy a Grand Canyon. Apponyi és Apáthy utazásához képest tehát a Bernádyé nemcsak időben a legtöbbet tartó, de a legtartalmasabb volt. Apáthy ugyanis csak a keleti partvidék egyes részeit látogatta meg, így a nyugati és déli államokban nem járt.⁷¹ Apponyi útjai ennél kimerítőbbek voltak, azonban ő sem utazta oly mértékben végig az államokat, mint Bernády. A polgármester tanulmányútjának egyik visszatérő pontja az amerikai „gyár és koromvárosnak” tartott Pittsburgh volt, ahol ismételten több napot töltött. Innen levelezőlapokat küldött közeli ismerőseinek, tisztviselőinek. Néhány sorban beszámolt viszontagságairól is. Elsősorban az elviselhetetlen hőség, a számára szokatlan táplálkozási viszonyok és a végtelennek tűnő vad vidék miatti fáradtságot emelte ki.⁷² Összehasonlítva Apáthy és Apponyi tapasztalataival, itt is különbségek mutatkoznak. Ugyanis Apáthy teljes mértékben negatív élményekről számolt be, ami az utazási, étkezési és italozási szokásokat illeti. A kolozsvári tanár és politikus számos dolgot kifogásolt. Az ételek minősége mellett a mennyiséggel is gondjai voltak, továbbá bort sem szolgáltak fel. „*A new-yorki vízvezetékéből híg csokoládé folyik. Azt megszűrrik és teletömik jéggel. Jéghideg víz: ez az amerikai ital.*” – állapította meg.⁷³ Emellett megdöbbenőnek tartotta a szolgák hiányát úgy az egyetemi környezetben, mint a szállodáknál: „*Igen, a felesé-*

71 Apáthy: i. m. 3.

72 *Székelly Napló*, 1911. július 2.

73 Apáthy: i. m. 13.

*gemma naponta 20 dollárt, 100 koronát költöttünk, de étlen-szomjan jártuk az Uniót, a napi 25 koronába kerülő szerény szállóbeli szobában ruhánkat és cipőnket magunk tisztítottuk.*⁷⁴ Ezzel szemben Apponyi – igaz teljesen más társadalmi környezetben – nem panaszkodott különösen borzalmas ételekről, italokról (igaz, neki már bort is felszolgáltak). Sőt még az egyszerű vilásreggelit is „gasztronómiai szempontból elismerésre méltónak” találta.⁷⁵ Bernády Apáthy keserű élményeihez képest elemében érezhette magát, hamar alkalmazkodott a viszonyokhoz, és megpróbálta kialakítani az otthonihoz hasonló munkarutint. Reggel 6 órakor kelt, az említett és a fenti táblázatban szereplő személyek társaságában vasúton vagy automobilon utazott és gyűjtötte az információkat. Éjjel 12–1 óra körül vonult vissza, alvásról csak azután lehetett szó, hogy elkészült az aznapi feljegyzéseivel.⁷⁶ Utazásai beszámolóiból kiderül, hogy nem csupán a száraz technikai adatokat rögzítette, hanem az amerikai fogyasztói társadalom működését is megfigyelte. Naplójában nem rögzítette, hogy július 4-én, a függetlenség ünnepén éppen Chicagóban tartózkodtak. Itt figyelte meg elsősorban, hogy a különböző népcsoportok hogyan kezdték meg az integrációt a kontinensen: „*Régbben egész csomó ember pusztult el ezeken az ünnepeken [július 4-én], volt tánc, bor, meg verekedés. A nagy emberpusztulásnak az élet ünnepi felvonulással vették el, melyben különböző nemzetiségű, foglalkozású, esetleg politikai pártállású emberek vesznek csoportonként, szép rendben részt. Elöl a hivatalos személyek mentek, utánuk sok ezer főből álló német birodalmi ember, a német egységet dicsőítő díszkocsival. Az oroszországi lengyelek díszkocsija a független Lengyelországot, a horvátoké pedig a független horvát, szlavón és dalmát királyságot jelképezte. Díszkocsijuk tömegekben következett azután a görögök, olaszok, csehek (az önálló cseh királyságot jelképező kocsin) [...]. Valamennyi az amerikai egységet, az amerikai állameszmét éltette. S a magyarok? Azok nem voltak sehol.*” – jegyezte meg Bernády, levonva azt a tanulságot, hogy a legszilárdabban mégiscsak a magyarok ragaszkodtak identitásuk megőrzéséhez, s ezzel mintegy állást foglalt a kivándorlás ellen.⁷⁷ Bernády chicagói élménye több hasonlóságot is mutat Apponyi emlékezéseivel. Apponyi chicagói előadását ugyanis megpróbálták megakadályozni az ott élő cseh és szlovák lakosok. Végül incidensek nélkül lezajlott Apponyi fogadása és előadása, azonban tapasztalatairól utólagosan több következtetést is megfogalmazott. Egyrészt úgy gondolta, hogy az 1910-es évek

---

74 Uo.

75 Apponyi: *Élmények és emlékek*...Id. kiad. 135.

76 *Marosvásárhely*, 1911. július 15.

77 *Budapesti Hírlap*, 1911. augusztus 13.

Chicagójában már tetten érhető volt a cseh nemzeti agitáció: „*a mi tót kivándorlóinkat ott vették munkába, hogy csehekké gyúrják át őket - legalább is ami a felfogásukat illeti*”.⁷⁸ Ez azonban későbbi reflexiója Apponyinak, melyhez hozzájárult a Monarchia összeomlásának közvetlen közeli elmé-nye, ennek megfelelően saját bevallása szerint is „összefüggéseit” csak a későbbiekben, a 20-as és 30-as években, tehát emlékeinek pappírra vetésekor állapította meg. Mégsem mondható teljesen alaptalannak, ugyanis a korabeli Chicago valóban egyik fontos célpontja volt a Monarchia kivándorló kolóniáinak. Ebből Bernády 1911-ben azt tapasztalta, hogy „*Chicagóban igen sok horvát és erdélyi román kivándorló él, aki azonban zugügynökeivel intézteti el a dolgát*”.⁷⁹ Utóbbi megjegyzés arra vonatkozott, hogy léteztek bizonyos informális hálózatok, melyeken keresztül a Monarchia kivándorolt nemzetiségei el tudták intézni mindennapos gondjaikat anélkül, hogy a konzulátushoz fordultak volna segítségért ezen ügyekben.

Bernády utazásai során emléktárgyakat is gyűjtött. A hajófedélzettől kezdve a Colorado-völgyig emblémákkal ellátott kanalgűjteményt vásárolt össze, melyek nagy része megtekinthető ma is a Kultúrpalotában berendezett Bernády emlékszobában. A kanalakat őrző kazettának a rézlapocskája is megmaradt, amelyre rávésette, hogy „*Marosvásárhely érdemes és nemes közönségének megbízásából tett Észak-Amerikai tanulmányútja emlékére Dr. Bernády György gyűjtötte össze.*” A szöveg fölött a város címere, a magyar és amerikai zászlóval, valamint kétoldalt a mintegy 40 helyszínt megemlítő tanulmányútjának főbb állomásai olvashatóak, többé-kevésbé sorrendbe állítva. Emellett számos képeslapot, hotel brosúrát, étlapot és az ipartelepeken készített fényképet őriz az amerikai útjának gyűjteménye. Utazásának egyik utolsó állomása az amerikai főváros volt. Ott leginkább a dokumentációkhoz szükséges szakirodalmat és statisztikákat tekintette át. Ám fennmaradt egy érdekes anekdota a washingtoni útról: állítólag mérgében összetörte a sétabotját a Fehér Ház márványból készült lábazatkövén. Hirtelen felindulása a városi színhagyomány szerint azért következhetett be, mivel azt gondolta, hogy az elnöki székházként szolgáló épület a „*kivándorolt magyarok verejtékén épült*”.⁸⁰ A humoros anekdota átvitt értelemben egy korabeli jelenséget is igen hűen tükrözött: a nagymértékű kivándorlás és az ebből keletkező munkaerőhiány problematikáját a századeleji Erdély viszonylatában. Apáthy igencsak elfogult hangnemben íródott benyomásait is ez

78 Apponyi: *Élmények és emlékek...* Id. kiad. 153.

79 *Budapesti Hírlap*, 1911. augusztus 13.

80 MTA Kézirattára, MS 10.292. Csizsár Lajos emlékiratai II. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 77.f.

elleni propagandaként lehet értelmezni. Meg is említi, hogy az amerikai kizsákmányoló rendszer nem lehet megoldása a kivándorló munkakeresőknek. Az „aránytalanságok országának” láttatja a kolozsvári természettudós az Egyesült Államokat, ezért számos negatív példát említ. *„Talán a legjobban úgy magyarázhatom meg, amit gondolok, hogy ott a tót, az olasz, vagy akár még a magyar bevándorolt munkás is a maga itthon megszokott csekély igényeinek kielégítésére beérheti átlag napi egy dollár keresetének a felével s a másik felét félre teheti; ellenben annyit odaát már nagyon nehéz keresni, hogy valaki úgy élhessen, amint itthon nálunk a mi köreinkbe tartozó középosztálybeli ember él.”*⁸¹ - véli Apáthy. Emellett pedig kiemelte, hogy a szellemi munkások - akikkel nem melleleg ő érintkezett utazása során - sem érzik jól magukat: *„mihelyt tehetik, átmenekülnek ide Európába”*.⁸² Apponyi azonban nem szembesült Apáthy negatív tapasztalataival, igaz - mint már említettük - teljesen más társadalmi környezetben mozgott látogatása során. A gróf a Harvard, Cornell, Michigan stb. egyetemeken tartott előadásokat 1911-ben, és tapasztalata szerint mindenhol teljesen nyitott hallgatósággal találkozott. Így Apáthyval ellentétben teljesen frissítő hatású társadalmi érdeklődésről számolt be, amelynek elsajátítását Európában is csak ajánlani tudta.⁸³ Bár Bernády nem igazán az egyetemi kampuszok fogadásában tette utazásait, meg volt a saját képe a kivándorlás említett problematikájáról. *„A magyar munkásnak kint nem a legrózsásabb a helyzete. A legnehezebb munkát végeztetik vele, a gyárak és a bányák gyilkos levegőjében él. Ami kis pénzt megtakarít, - ha ugyan megtakarít - arra egészsége és munkaereje megy rá. Az intelligens, a képzett, a diplomás embernek sincs, még ha műszaki pályára való is, különb sorsa a munkásnál. Állandó foglalkozást nem kap, heti tízhuzsonöt dollárral kell beérnie, ami bizony sanyarú életre kényszeríti. A magyar munkást különben nagyon szeretik odaát, mert nagy munkabírású, értelmes és szorgalmas. Csak egy a kifogás ellene: hogy lobbánékony természetű és torzsalkodó. A rendőrhatóságnak sok baja van vele. Meggazdagodott magyar természetesen Amerikában is akad, de számuk százalékban kifejezve elenyészően csekély.”*⁸⁴ - számolt be tapasztalatairól Bernády a budapesti sajtónak, az Apáthy emlékezéseihez hasonlóan sztereotip, de valamivel kiegyensúlyozottabb képet nyújtva. Bernády viszonylagos kiegyensúlyozottsága a továbbiakban is jellemző a kivándorlással kapcsolatban. Alapvetően a kormánnyal egyetértve ellenezte a kivándorlást, de amerikai tapasztalataiból okul-

81 Apáthy: i. m. 10.

82 Uo. 14.

83 Apponyi: *Élmények és emlékek...* Id kiad. 150.

84 *Budapesti Hírlap*, 1911. augusztus 13.

va sokkal árnyaltabban viszonyult a probléma kezeléséhez, mint a leegyszerűsített tiltást célzó állami intézkedések. Székelyföldi kormánybiztosként a következőképpen vázolta egy vitaesten ezzel kapcsolatos nézeteit: „*sajnos még reményünk sem lehet arra, hogy a kivándorlást csökkentjük. A nép azon része vándorol ki, amely a legnehezebb és legkultúrátlanabb munkát űzi. Igaz, hogy emberben és vérben nagy a veszteségünk, de figyelembe kell venni azt, hogy az amerikai magyaroktól az országba bejövő pénz kereskedelmi mérlegünk passzivitását 157 millió koronával csökkentette. A kivándorló és nagyobbára földmunkások részére olyan ipart kell teremtenünk, mely lehetőleg őket idehaza tartja. Ez a házi ipar volna*”.⁸⁵

Bernády Amerikából való visszautazása a New Jersey államhoz tartozó Hoboken kikötőjéből induló Kronprinz Wilhelm gőzös első osztályán történt. Érdekesség, hogy Apponyi Albert 1911-es utazásakor szintén a Norddeutscher Lloyd társaság ugyanazon hajóján utazott Amerikába, annak a visszafele tartó útján, így elmondható, hogy gyakorlatilag egymást váltották Bernádyval.⁸⁶ Bernády augusztus első hetében érkezett meg Hamburg kikötőjébe, ahonnan Berlin érintésével a magyar fővárosba tartott. Augusztus 12-én már interjút adott a *Budapesti Hírlap*nak, beszámolva tapasztalatairól. Kipihenve az út fáradalmait, csak néhány nap múlva indult Marosvásárhelyre. A mintegy három hónapot tartó utazását tulajdonképpen augusztus 19-én fejezte be. Bár a marosvásárhelyi törvényhatóság különvontot szeretett volna intézni, végül annyit sikerült elérniük, hogy a rendes vonathoz öt személyszállító kocsit csatoltak, s így utazott Bernády fogadására a városi tisztikar, valamint egy népes üdvözlő tömeg.⁸⁷ A Marosvásárhelyre berobogó vonatot már több ezer várakozó fogadta. Igazi parádéval fogadták a polgármestert, szünni nem akaró éljenzéssel, virágcsokrok és zsebkendők lobogtatása mellett. Az állomásról négyes fogattal hazahajtott, hogy kipihenje az út fáradalmait, mivel estére már visszavárták a Székely Kioszk társas mulatságára, ahol mintegy 800 köszöntő vett részt.⁸⁸

Valóságos népünnepély fogadta Bernádyt, azonban amerikai útjának akadtak – igaz, kis számban – kritikusai is. Oroszlány Gábor, az *Ellenőr* újságírója már a polgármester budapesti lapokban megjelent nyilatkozatait kritizálta. Oroszlány szerint Bernády nyilatkozatában „*mindenről szó esik, csak arról nem, hogy a gázforrásokat miképp lehet idehaza használni*”.⁸⁹ Az

85 *Ellenőr*, 1913. február 1.

86 Apponyi: *Élmények és emlékek...* Id. kiad. 145.

87 *Marosvásárhely*, 1911. szeptember 15.

88 *Székely Napló*, 1911. augusztus 20.

89 *Ellenőr*, 1911. augusztus 17.

újságíró szerint a közölt információk annyira általánosak, hogy azokat bárki fellapozhatja a *Pallas* vagy a *Műveltség* sorozatában. Egy másik kifogás pedig az amerikai út költségeire vonatkozott, amelyet teljes egészében a városi pénztár térített meg Bernády és az őt elkísérő szakember részére. Az erre vonatkozó információk eltérőek, Marosi Barna szerint a várostól 15 000 koronát, a pesti Jelzálog Hitelbanktól további 14 000 koronát kapott útiköltségre, feltételként, hogy a gázzal kapcsolatos beruházásokat az említett pénzügyintézet finanszírozza.⁹⁰ Csiszár Lajos visszaemlékezése szerint a város 25 000 koronával, a Hitelbank pedig 10 000 koronával, azaz összesen 35 000 koronával finanszírozta Bernády „kirándulását”.⁹¹ Akárhogyis, utazása tetemes összegbe került a hatalmas kölcsönök visszafizetésére kényszerült városnak.

Az utazás későbbi hatása

Bernády ki szeretne volna adni az utazásáról készült dokumentációt, gazdagon illusztrált képanyaggal, erre azonban nem került sor. Amerikai útját követően, a kezdeti lelkesedésektől még nem teljesen elrugaszkodva, de kétség kívül reálisabban látta a földgázkérdést. A tanulmányútján összegyűjtött információit és tapasztalatait már főispánként, az 1913. szeptember 29-én Nagyváradon megrendezett magyar városok országos kongresszusán adta elő. Bárczy István, Budapest főpolgármesterének és közeli barátjának a felkérésére vállalt előadást, amelyről különnyomat készült,⁹² összefoglalóját pedig a *Magyar Mérnök és Építész- Egylet Közlönye* szemlélte.⁹³ Tapasztalatai nyomán azt állapította meg, hogy elsősorban a kitermelendő mezőkhöz közel eső erdélyi városokba kell bevezetni a földgázt. További meglátása szerint a fennmaradó mennyiséget az erdélyrészi ipar megerősítésére és fejlesztésére kell fenntartani, amelyben nemzetpolitikai célokot kell szem előtt tartani (az erdélyrészi magyarság megerősítését). Azonban reálisan látva a gazdasági helyzetet, az ipari, de különösen a háztartásokba bevezetendő földgáz kivitelezésével kapcsolatban három akadályt látott:

Az első és szerinte legnagyobb nehézség a lakosság szegénysége és „indokolatlan konzervativizmusa”. Vagyis, szerinte a lakosság képtelen önerő-

---

90 Marosi: i. m. 38.

91 MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai II. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhely tréfái). 77.f.

92 Bernády György: *Az erdélyrészi földgázkérdésről*. Marosvásárhely, 1913.

93 Bernády György: Az észak-amerikai földgázfogyasztás és az erdélyrészi földgázkérdés. *Magyar Mérnök és Építész- Egylet Közlönye*, 47. évf., 43. sz., 693–700.

ből a házi vezetéseket, berendezéseket beszerezni, emellett pedig idegenkednek a gázhasználattól – gázmérgezéstől és tűzveszélytől tartva. Véleménye szerint a háztartási gáz folyamatos népszerűsítése megoldhatja ezt a problémát, viszont arra nem lehet számítani, hogy „*a legközelebbi évtizedben olyan általános lesz a háztartási gáz használata, mint Észak-Amerikában*”.

Második és harmadik nehézséget inkább a gazdasági környezetben látja. Szerinte a gázgyárakat a városok kezelésébe kellene átruházni, így a gázelosztással a városok rendelkezhetnek, továbbá szerinte nem érdemes „*túlcsigázott igényeket fenntartani a földgázüzlettel szemben*”, mint ami akkor a közvéleményt jellemezte.⁹⁴

Megállapítását a következőképpen zárta: „*Nem szabad a földgáz kérdését túlbecsülnünk, de épp oly kevésbé szabad azt lekicsinyelnünk, [...] higgadt-sággal és lelkiismeretességgel kell a földgáz kérdését tovább tárgyalnunk mindaddig, amíg városaink polgársága a földgáz élvezetéhez nem jut. A még utunkba álló nehézségek nagy tömege dacára hiszem és vallom, hogy nem soká kell már várnunk.*”⁹⁵

Bernády jól látta, hogy a földgáz városba való bevezetése önerőből csak hosszú távon volt lehetséges. Addig azonban az 1910-ben felépített és 1911-ben üzembe helyezett gázgyár szolgálta ki a városi ipari igényeit. Elsősorban a villanytelep megsegítésére használták, a közvilágítás biztosítása érdekében. A gyár épülete, a gáztározó, valamint a mintegy 40 kilométernyi csőhálózat összesen 900 000 koronájába került a városnak.⁹⁶ Fejlesztésére azonban nem gondoltak, mivel kilátásba volt helyezve a földgáznak a városba való bevezetése, így a gázfogyasztás rövid stagnálás után visszaesett és veszteséget termelt a városnak. Az 1912-es és 1913-as súlyos árvizek miatt a városnak véderőmű kiépítésére kellett felhasználnia a hitelkeretét, emellett pedig 1913-ban a pénzügyi válság, az azt követő években pedig a háború miatt folyamatosan kitolódott a földgáz bevezetésének kivitelezése. Annak ellenére, hogy a háború első éveiben részvénytársaság is alakult, valamint folyamatosan napirenden volt, a háború végére, valamint az impériumváltást követően végleg elnapolódott a kérdés. Végül a két világháború között, 1932-ben került sor a földgáz bevezetésére. Így az ügy végül Bernády meg nem valósított terveinek listájára került. Ennek ellenére amerikai útja nem mondható haszталannak. Tanulmányútja során számos tapasztalatot szerzett, melyeket az elkövetkező évtizedekben is kamatoztatni tudott, s szemlé-

94 Bernády György: *Az erdélyrészi földgázkérdésről*. Id. kiad. 40–42.

95 Uo. 44.

96 Bernády György zárszámadása (3993-1916) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 23.

letének alakulásához is hozzájárult. Az útját megelőző, illetve az azt követő tárgyalásai során szorosabb kapcsolatokat épített a Tisza-kormányzat pénzügy- és kereskedelemügyi minisztériumaival. Tapasztalatára regionális szinten is számítottak, ezt bizonyítja, hogy az 1913-as főispáni kinevezését követően a kereskedelemügyi miniszter Bernádyt Székelyföldi iparfejlesztési biztossá nevezte ki.

Bernády számára a fentebb felsorolt előny, presztízs és tapasztalat mellett még egy dologban segíthetett az amerikai út: kiténtetésének megsürgetésében. A polgármester kiténtetését vélhetően békülesi szándék miatt Erődsy Sándor főispán terjesztette elő a kormányhoz. A főispán és a polgármester kapcsolata végig ellenséges volt, bár egy pártba tartoztak, együttműködésükről nem beszélhetünk. Erődsy több alkalommal gesztusokat tett Bernády irányába, viszont a polgármester a főispán lemondásáig engesztelhetetlen maradt. Egy ilyen gesztus lehetett az 1910 elején a kormányhoz címzett dokumentum, melyben Erődsy Bernádyt „*a legfelsőbb kiténtetésre*” ajánlotta.⁹⁷ Mivel nem volt konkrétan meghatározva a kiténtetés mivolta, ezért ezt a hivatott minisztériumoknak kellett eldönteniük. A marosvásárhelyi politikai viták miatt az ügy azonban több mint egy évig megrekedt, az adományozás bizonytalanná vált. A felküldött életrajzi változatokat sokszorosították. Ezekből egy példányt az Őfelsége körüli minisztériumtól a hadügyminisztériumhoz küldtek, a megfelelő kiegészítő dokumentációval, a megfelelő kiténtetés megállapítására.⁹⁸ Bernádynak a közös hadügyminisztériumban is jó kapcsolatai voltak, részben a városban állomásozó katonaság, részben pedig a katonai alreáliskola felépítése körüli tevékenysége miatt. Ezért a hadügyminisztériumban kiállított tervezet szerint Bernádynak a „*közös hadsereg szolgálatában szerzett érdemeiért a harmadosztályú vaskorona rend adományozását javasolták*”. „Érdemei” felsorolásakor a következőket állapították meg: Bernády „*a katonai érdekek állandó szem előtt tartásával, a katonai kérdések figyelembe vételénél a legnagyobb előzékenységet tanúsította, és minden alkalmat megragadott arra, hogy a katonaság és a polgárság közötti jó viszonyt ápolja és megerősítse*”.⁹⁹ Végül elvetették, hogy Bernády katonai kiténtetést kapjon. Ennek okát nem ismerjük. Vélhetően a fentebb megfogalmazott megállapítások túlzottan erőltetettek voltak, vagy esetleg a hadügyminisztériumban számon tarthatták Bernády magatartását a nemzeti ellenállás időszakában, amikor az ellenzékkel működött együtt,

97 A kiténtetéssel kapcsolatos dokumentumok: MNL K 148, 376. doboz, 1910-11-5857 csomó.

98 Uo. 186.f.

99 Uo. 189.f.

megszavazva többek között az újoncállítás megtagadását.¹⁰⁰ Végeredményben Bernády kitüntetéséről az amerikai útját követően született döntés a belügyminisztériumban: a „közélet terén szerzett érdemei elismeréséül” a magyar királyi udvari tanácsosi címet kapta. A szűkszavú hivatalos leirat nem indokolta bővebben az adományozás okait, ezt a főispán hivatalos értesítő levele pótolta. Ebben az immár új főispán, Haller János, aki szorosan együttműködött Bernádyval, tudatta, hogy „*e legmagasabb elismerést városunk közügyei érdekében kifejtett lelkiismeretes áldozatkész működéséért és a város példátlan és nagyarányú felvirágoztatásáért*”¹⁰¹ kapta. Az udvari tanácsosi cím tulajdonképpen egy szimbolikus kitüntetés. A régebbi korokban az ország nagyjait udvari tanácsba hívta a császár. Ez az udvari tanács megszűnt, így csak a cím maradt meg, melyet a főtisztviselők, tanárok kitüntetésül kapnak a közügyek terén szerzett érdemeikért. A kitüntetés adományozása általában díjakhoz van kötve, de adhatja a király díjmentesen is. Bernády esetében díjmentes adományozásról volt szó. A polgármester 1911. október 22-től (a központi értesítőben való közzétételt követően) a kitüntetéssel a „méltóságos úr” cím viselését is elnyerte. Vele egy időben Telbisz Károly Temesvár polgármestere, valamint Bárczy István Budapest főpolgármestere is hasonló megtiszteltetésben részesült.¹⁰²

Kitüntetése és későbbi főispáni kinevezése mellett amerikai útja abban is hasznosnak bizonyult, hogy az erről kialakult közvélekedés a továbbiakban egy nyitottabb, liberálisabb politikusként láttatta Bernádyt. Annak ellenére, hogy 1917-ig a Tisza-kormány erős embere volt, azt követően ismét útkeresésben volt, úgy ideológiailag, mint a szövetségkeresések tekintetében. Útkeresése arra enged következtetni, hogy ideológiai válsága már korábban elkezdődhetett. Minden bizonnyal nem értett egyet teljes mértékben a kormányzattal, ennek ellenére alárendelte magát. Nem jelentett számára különösebb problémát nézeteinek gyors megváltoztatása, emiatt nehezebb kiigazodni valóságos gondolkodásáról. Ezt legjobban a Tiszával meglevő ambivalens viszonya bizonyítja. Bernády ugyanis nem tartozott Tisza belső bizalmas köréhez, Bernádyt pedig gyakran bírálta a miniszterelnök. Tisza egyik Bernádynak címzett bocsánatkérő levelében például szóvá tett egy esetet. 1914 októberében egy találkozó alkalmával Tisza „türelmetlen” hangnemben adta Bernády tudomására, hogy gyakrabban látta a fővárosban, „*mint hogy a rendkívüli idők rendkívüli teendőinek ellátása óhajtandóvá*

100 *Egyetértés*, 1905. július 24.

101 Maros Megyei Múzeum Levéltára, D.X.19. doboz, 407.f.

102 *Ellenőr*, 1911. november 4.

tette volna".¹⁰³ A miniszterelnök utólag sajnálkozva közölte, hogy ezt nem megfelelő formában tette megjegyzése tárgyává. Eltérő volt a habitusuk. Tisza István – életrajzírója szerint – kálvinizmusából és erős vallásosságából eredően józan és puritán jellemű volt. Emiatt mindvégig következetesen közömbös vagy még inkább ellenséges maradt mindazzal szemben, amit frivolsnak és pazarlónak tekintett.¹⁰⁴ Ezzel szemben Bernády vallásossága leginkább protokollárisnak nevezhető, vagyis nem haladta meg azt a mértéket, amelyet elvártak tőle, szabadkőművesként pedig leginkább filantrópia jellemezte, mintsem a vallási hitéből fakadó szociális érzékenység. Az is bizonyos, hogy a luxust sem vetette meg, igaz, túlzásba sem vitte. Ízlése leginkább az általa szorgalmazott városi építkezéseken tükröződik vissza. Ez viszont Tisza ízlésével mérve túl soknak bizonyult. A román betörést követően, 1916. november 14-én a miniszterelnök a belügyminiszterével és Betegh Miklós erdélyi kormánybiztossal látogatást tett Marosvásárhelyen és környékén, felmérni a károkat és a menekültek helyzetét. A kormánybiztos így emlékezett vissza a látogatásra: „*Amikor autóra ültünk, hogy Udvarhely irányába tovább haladjunk, utunk a vásárhelyi református kollégium mellett vezetett el. Gondoltam, hogy Tiszát az újonnan és fényesen megépített kollégium érdekelni fogja, felhívtam tehát reá a figyelmét. Egy tekintetet vetett arra felé és mindjárt visszafordulva csak annyit mondott: „Szegény Kálvin.” Valószínűleg sokallta a fényt, amelyet a kollégium külszíne elárult.*”¹⁰⁵ Tisza sóhaja és egyben kritikája ismét Bernádynak szólt. Ennek ellenére nem akadályozta meg Bernádyt, hogy a miniszterelnök lojális követője legyen, kiről még a halálát követően, a „*nemzet egyetlen hivatott vezéréként*”¹⁰⁶ emlékezzen meg. Bernádynak valószínűleg tetszett Tisza vezetési stílusa, konoksága, melyet ő maga többször is alkalmazott városvezetői minőségében az ellenzék akcióinak leszereléséhez. Amikor a helyzet megkívánta, Bernády is hirdette a kormányzat hivatalos diskurzusát a magyar szupremácia fenntartásának szükségességéről, viszont minden jel arra mutat, hogy ezzel nem értett egyet teljes mértékben. Hasonlóan dilemmázott, és változékonyan viszonyult a választójogi vitához. Kormányzati emberként többnyire a budapesti elvárásokhoz igazodott, viszont a háború éveit többször megváltoztatta állás-

---

103 *Gróf Tisza István összes munkái.* Második kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1923, 219–220.

104 Vermes Gábor: *Tisza István.* Századvég Kiadó, Budapest, 1994, 181.

105 Betegh Miklós: *Erdély a világháborúban.* Erzsébet Könyvnyomda R.T., Dicsőszentmárton, 1924, 86–97.

106 Nagy Miklós Kund (szerk.): *Bernády György emlékiratok.* Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, Marosvásárhely, 2007, 21.

pontját, hol enyhébb, hol erősebb megfogalmazásban. Tisza Istvánnal ellentétben Bernády engedékenyebb volt a választójog szociális kiterjesztésében, bevonva a szavazók körébe a munkásságot is: „*Igenis adjunk választójogot az ipari munkásság dolgozó seregének, mely új osztályként gyarapodott és jelentkezett Marosvásárhelyen is*”¹⁰⁷ – mondta 1913-ban egy gyűlésen. Gondolata már akkoriban is haladónak számított, a választójoggal kapcsolatos nézeteit, ahogyan a szociális érzékenységét is, amerikai tapasztalata erősíthette.

Amerikai tanulmányútjának hatásait az impériumváltást követően is érezni lehetett. Az 1922-es országgyűlési választásokat megelőzően Ligeti Ernő a következőképpen írt Bernádyról: „*Amikor künn volt Amerikában, sürgőnyt küldött a vásárhelyieknek, hogy egy emelettel magasabbra építsék a Kultúrpalotát. Bernády, ha a nagy világban meglát valamit, nyomban arra gondol, hogy lehetne-e a tapasztalatot saját, közvetlen érdeklődésének területén, mondhatni hegemoniás zónáin belül praktikus aprópénzre váltani? Más ember kiszabadulva az otthon gondjaiból, a legteljesebb szabadságban éli ki magát, s ha szemét meg is üti valamelyes megvalósításra érdemes »külföldi« dolog, felírja a noteszébe, vár vele, amíg hazaért. De Bernády kábeltelegramok gyorsaságával gondolkodik, s mert elsőrangúan tevőleges egyéniség, neki nyomban cselekednie is kell, hogy a benne felgyülemlett feszültséget levezesse. Nála a szabadság érzése nem jelenti a pihenést, az önkéntelen munka minimumát, nála a maximális tevékenység: a maximális egyéni szabadság.*”¹⁰⁸ Vagyis gyakorlatilag az amerikai útja által szerzett presztízse jóval túlélte a politikai rendszerváltások okozta válságokat, illetőleg minden hatalmi rendszerben megtalálta az alkalmazkodó érdekérvényesítés hatékony módját.

---

107 Székely Napló, 1913. január 9.

108 Ligeti Ernő: Bernády György. *Napkelet*, 1922. február 15.